

ייסודה של שושלת אלאח

מאת

שמואל א. ליונסטם

בדרך כלל קשה — ולעיתים אף אי-אפשר — לו להיסטוריון לקבוע את ההתרחשויות, שתודות לה נכנסת עיר, שהיתה בלתי חשובה קודם לכן, לתחום ההיסטוריה העולמית. אך אין הדברים אמורים במחקר תולדותיה של העיר אלאח. שהתעודות שנתגלו בה⁽¹⁾ מהוות תרומה נכבדה להכרת ארץ כנען בימי האבות, תולדותיה, מבנה האתני והמעמדי, ואף לשונה. כאן נוכל לעמוד על תעודה אחת, שבזכותה נהפכה עיר אלמונית למרכז אדמיניסטרטיבי ומדיני, זו היא הקדומה שבתעודות העיר, כפי שמעידה צורת כתב היתדות. שבה נתחברה. כוונתנו לתעודה, שלפיה מוסר אֶבֶן את העיר אלאח לִרְמֶלֶם⁽²⁾, מייסדה של שושלת המלכים בעיר. לצערנו, מקוטע הוא מסמך חשוב זה, ואין פירושו של ויזמן מבהיר את מלא תוכנה. לפיכך מוצדק הוא לנסות לנתח את התעודה מחדש. תחילה נביא את התעודה כלשונה האכדית, בתוספת תרגום עברי, ולאחר מכן נעמוד על המאורע ההיסטורי הנדון בה. וזו לשון התעודה:

i-nu-ma aḥ-ḥu-šu (m) Ab-ba-an ib-ba-al-ki-tu (2)
(m) Ab-ba-an . . . i-na tu-ku-u[l-t]i (il) IM (3) (il) Ḥe-pát
(iṣ) ŠUKUR . . . a-na (al) Ir-ri-di (KI) il-lik-ma (4) (al) Ir-ri-
di (KI) Ab-ba-a[n] . . . ik-šu-ud (5) i-na [û]mi(mi)-šu
(m) [Ab-b]a-an a-na pu-ḥa-at (6) (al) Ir-ri-di (KI) . . . a-l[a] . . .
id-di-na-am (7) i-na na-ra-am li-ib-bi-šu (al) A-la-la-
aḥ (KI) (8) [id]-di-en [ù i-] na ûmi (mi) šu (m) la-ri-im-
li-im (9) m[ar] . . . [Ḥa-am-mu-]ra-bi arad (m) Ab-ba-an
(10) [a-na bît] (il) IŠTAR ú-še-li (11) . . . [Ab-]ba-an ša
la-ri-im-li-im (12) [a-] la-am pu-ḥa-at a-li-im (13) . . .

D. J. Wiseman, *The Alalakh Tablets*, London 1953; idem, ICS 1

8 (1954), pp. 1–30.

Idem, *Tablets*, text 1 (2)

šu ša ā-wa-at Ab-ba-an i-pu-šu (14) ú-na-ak-ka-ru a-na
 la-ri-im-li-im ù pí-ri-ḫi-šu ú-la-am-ma-nu (16) (il) IM
 i-na (iṣ) kakki ša qa-ti-šu li-iḫ-bu-us-su (17) Ḫe-pát
 (il) IŠTAR (iṣ) ŠUKUR-šu li-iš-bi-ru (18) (il) IŠTAR a-na qa-
 ti mu-ka-aš-ši-di-šu li-ma-al-li-šu (19) IŠTAR SAG. UR.
 SAG. PA. RA. u-ra-am (20) i-na bi-ir-ki-šu (³ li-ṭe₄-ib-bi.
 וזה תרגום התעודה: כאשר אָחיו (של) אָבן מרדו באָבן אדוניהם, הלך
 אבן... בסמכו על הדר, חֶפֶת (4) והחרב (?)... אל (העיר) אָרֶד. את אָרֶד
 אבן... כבש. (5) בע[ת] [ההיא (5) נתן [אָבן] תמורת אָרֶד... באהבת לבו
 נתן את אלאלה. בעת ההיא (5) העלה את ירמלם ב[ן] חָמוֹן רבי, את עבד
 אבן ⁶ [אל בית] אשתר... [אבן] אשר (?) ירמלם. [ע]יר תמורת עיר...
 אשר ישנה את הדבר אשר אבן עשה ויגמול רע לירמלם ולצאצאיו, ינפצנו ⁷
 הדר בנשק ידו, חֶפֶת, אשתר תשברנה את חרבו (?) ⁸, אשתר תסגירנו לידי
 כובשו ⁹, אשתר, העושה מסורסים חטבע אכרי נקבה בתוך ברכיו ¹⁰.

עיון קל בתעודה מגלה שתי עובדות: (א) אָבן כבש את העיר אָרֶד
 (היא לדעת וייזמן העיר אָרֶת, השוכנת מזרחה לפרת בקרבת כרכמיש)
 במלחמה, שפֶּרצה לרגל מרד אָחיו, (ב) הוא מסר לירמלם את העיר אלאלה.
 אך הקשר שבין שני המאורעות נשאר סתום, וכן מוקשה היא לכאורה לשון
 התעודה, שלפיה מסר אבן עיר תמורת עיר, כי בתעודה אין זכר לאותה

(3) את התעתיק li-te-ib-bi הציג E. A. Speiser, JAOS 74 (1954) pp. 22 f. ועי' גם 19, p. Wiseman, Tablets, המציין, שכתבי אלאלה אינם מבחינים בהגוי בין te-te.

(4) שם אלה חורית.

(5) ina ūmišu, לשון יחיד "באותו יום", אך הכוונה "בעת ההיא", "באותם הימים". והשווה 191, p. A. Finet, ARM, Répertoire, Paris 1954. המתרגם ina ūmišu ב"alors".

(6) עבד אבן, הוא כינויו של ירמלם.

(7) lihbussu. מהפעל habāšu. עי' G. R. Driver, Babylonian Laws, Vol. II, Oxford, 1955, p. 301.

(8) לשימוש הפעל šebēru בלשון קללה השווה קודם ח'מורבי, טור כ"ו, ב, ש' 51; טור כ"ז, ב, ש' 87; טור כ"ח, ב, ש' 4. והשווה גם C. H. Gordon, Ugaritic Manual, Roma, 1955, texts 49 VI l. 29.

(9) ללשון הקללה הקבל קודם ח'מורבי טור כ"ח, ב', ש' 20/1.

(10) על קללה זו עי' Speiser, loc. cit.

עיר, שניתנה ע"י ירמלם לאבן תמורת אלא־לֶה. אך קשיים אלה מתיישבים על נקלה לאחר ניתוחה המדוקדק של התעודה. מתוך חותמת של אבן (11) יוצא, שהיה בנו של ח'מורבי, מלך יַמְסֻד, בן דורו של ח'מורבי, מלך בבל, ומלך אף הוא על אותה הממלכה האדירה ימחד, שבירתה היתה חלב¹². ירמלם נזכר במפורש בתעודה אחת כאחיו של אבן¹³. לאור עובדות אלו אפשר לקבוע את הרקע של התעודה. אָחיו של אבן מרדו בו; ונראה הדבר, שירמלם היה האח היחיד, שלא השתתף במרד זה, אלא תמך באבן, ומסתבר שאף עזר לו בכיבושה של העיר אָרָד. כגמול על נאמנותו קיבל ירמלם מאחיו את העיר אלא־לֶה תמורת אָרָד, היינו תמורת העזרה, שהגיש למלך אבן בשעת כיבושה של אותה עיר. הסבר זה בא על אישורו לאחר עיון יסודי בלשון התעודה. כתוב בה, שאבן מסר את אלא־לֶה ina naram libbišu, שתרגומה המילולי הוא: "באהבת לבו". כבר וייזמן הרגיש בכך, שיש למלים אלו משמעות משפטית ותרגם: of his own free will, היינו מרצונו הטוב. אך אין לתרגום זה על מה שיסמוך, עלינו לזכור, שהשם narāmu נגזר מהשורש השמי הקדום "רחם"; משמע, שהנוסח האכדי מקביל בדיוק לנוסח הארמי "ברחמן", הידוע מזמן מתעודות ייב¹⁴ כלשון מתנה. גם סיום

(11) ע"י Wiseman, JCS 8, p. 30, text 442 b (2) וזו לשון החותמת:

Ab-ba-[an] (2) mar Ḫa-am-mu-ra-[bi] šar Ia-am-ha-a[d] היינו: אבן
ח'מור[בי] מלך יַמְסֻד.

(12) ע"י B. Landsberger, JCS 8 (1954), p. 51

(13) ע"י Wiseman, Tablets, Plate XV, text 56, l. 43/4. שם נזכרים

קעים זה אחר זה: IGI Ab-ba-an šarrum ואחרי IGI la-ri-im-li-im a-ah šarrim. היינו: עד אבן המלך; עד ירמלם אחי המלך. והשווה גם text 126.

(14) ע"י A. Cowley, Aramaic Papyri, Oxford, 1923, No. 18 l. 2; No. 52 l. 11

וכן E. G. Kraeling, The Brooklyn Museum papyri, New-Haven, 1953, No. 4, l. 9. No. 7 l. 41; No. 9 l. 5, 12, 17; No. 10 l. 9. מן הראוי להעיר, שאין זה המקרה היחיד שבו מקבילה לשון תעודות ייב ללשון תעודות אלא־לֶה. השווה למשל את הכתוב בתעודות אלא־לֶה ap-lu li-ib-ba-šu-nu ta-a-ab, text 52, l. 16/17: הם קיבלו את החשלוֹם וליבם טוב, היינו אין להם דרישות נוספות (הדומה ללשון קודקס ח'מורבי, סעיף 178 li-ib-ba-ša-ú-ta-ab-bu ייטיבו את לבם, היינו יתנו לה את אשר מגיע לה) עם ביטויים, כגון "וטיב לבבן" בתעודות ייב וע"י Cowley, op. cit., No. 2, l. 9; No. 6, l. 11, 12; No. 14, l. 5, 6; No. 15, l. 15; No. 20, l. 8, 9; Kraeling, op. cit., No. 1, l. 4; No. 3, l. 15; No. 7, l. 5; No. 12, l. 6, 14, 26. וכן ראה את ההקבלות בין נוסחאות אלא־לֶה

התעודה מעיד בוודאות, שאכן קיבל ירמלם את אלאח' ללא תמורה. הסעיף האחרון בחוזה חליפין קובע את העונש הצפוי לצד המפר אותו, אך סיומה של התעודה שלפנינו מאיים במללת האלים על כל המפר את פקודתו של אבן בעשותו רע לירמלם. פירוש הדבר, שלא נתחברה התעודה אלא לטובתו של ירמלם בלבד.

לנוסחאות ייב, שהובאו במאמרי על תעודות אלאח, העומד להופיע ב-IEJ. הקבלות אלו מאשרות את דעתו של E. Kutscher, JAOS 74 (1954), pp. 246/7, השולל את ההשערה שלפיה מקורם של הביטויים המצפטיים שבתעודות ייב מצרי הוא, והוא מתחקה אחר מקורן בתעודותיה הארמיות של סוריה, שקלטו יסודות פיניקיים, כנעניים, עבריים ואכדיים.

וישב אבימלך בארומה (נארים אשר לאביעזר)

מאת

מנחם נאור

א. בָּאֲרוּמָה או בְּרוּמָה ?

שׁוּפְטִים ט', מ"א: "וישב אבימלך בָּאֲרוּמָה". בְּרוּמָה קרי, ובדומה לכך העתיקה הוולגטה: "בְּרוּמָה". שם-העיר הוא אפוא, עפ"י הנקדנים, רוּמָה, כשם-עירו של אם המלך יהויקים (מל"ב כ"ג, ל"ו). אבל מניין האל"ף שבכתיבו? העיר 'רומה' אשר בגליל (בימינו ח'רַבַת-רוּמָה, 5 ק"מ צפ' לציפורי) מובאת בצורתו זאת של השם בירושלמי עירובין פ"ד, ה"ח, אבל בבבלי עירובין נ"א, ב' היא מובאת בצורה 'ארומה', ובצורה זאת אף תובא ברשימת ערי-הגליל אשר כבשן תגלת-פלאסר ג' בשנת 732 לפה"ס (1). נראה אפוא, שהכתיב "בארומה" באל"ף עיקר, ולא דייקו הנקדנים וניקדו בפסוקנו עפ"י צורתו השניה של השם.

ויתכן, שאין הקרי בְּרוּמָה, כ"א בָּאֲרוּמָה, צורה דקדוקית הבאה במקום בָּאֲרוּמָה, כמו פָּאֲרוֹר מן פָּאֲרוֹר וכיו"ב. לפי זה יהיה שם העיר גם עפ"י הניקוד אֲרוּמָה, ולא רוּמָה. וכן העתיקו, כנראה, גם השבעים באל"ף בראש:

(1) ב. מזר (מייזלר), מסע תגלת-פלאסר השלישי לא"י בשנת 732, ידיעות החברה לחקירת

א"י ועתיקותיה א', א', עמ' 4.